

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GELİŞME PERSPEKTİFİ AÇISINDAN
TÜRKİYE'NİN EKONOMİK VE SİYASİ DURUMU: KONVERJANS
(YAKINLAŞTIRMA) VE KOPENHAG KRİTERLERİ BAZINDA
MAKRO GÖSTERGELERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

Pınar Narin EMİRHAN[✧]

Ö. Rengin GÜN[✧]

Giriş

Avrupa Topluluğu (AT) 1951 Paris Anlaşması ile kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ve 1958 Roma Anlaşmaları ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve EURATOM'dan oluşmaktadır.

AT-Türkiye ilişkileri 3 Temmuz 1959'da Ortaklık Başvurusu ile başlamıştır. Askeri rejim ilişkileri aksattıysa da 1963 Ankara Anlaşması Ortaklık Anlaşması olarak imzalanmıştır. Ankara Anlaşması, Türkiye-AET ilişkilerinin nasıl ve ne şekilde, hangi amaç için ve hangi takvimle yürütüleceğini belirlemektedir. ¹ 1973'de gerçekleştirilen Katma Protokol ile geçiş aşaması devreye sokulmuş ancak iyi işlememiş, hatta 1976'da Türkiye tarafından tek taraflı olarak askıya alınmıştır. 1979'da Türkiye ilişkileri düzeltmek istemişse de, 1980 askeri müdahalesi ile ilişkiler yine kesintiye uğramıştır.

14 Nisan 1987'de Türkiye'nin resmen tam üyelik başvurusunda bulunması ile ilişkilerde daha ileri bir aşamaya erişilmiştir. Ankara Anlaşması ve Katma Protokol çerçevesinde Gümrük Birliği sürecinin işliyor olması, Türkiye-AET arasında tam üyelik başvurusu sonrasında ilişkilerin daha sağlam bir zeminde gelişmesini sağlamıştır. Türkiye Avrupa Birliği (AB) ile Gümrük Birliği'ne 1 Ocak 1996 tarihinde fiilen geçmiştir. ²

[✧] Araş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İktisat Bölümü.

[✧] Araş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

¹ Bkz., İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, **Ankara Anlaşması ve Katma Protokol Metinleri ve Ekleri** (İstanbul: İKV Yayınları, 1995).

² Ayrıntılı bilgi için bkz., Karluk, Rıdvan S., **Avrupa Birliği ve Türkiye** (İstanbul: Beta Basım Yayın, 1998), sf.515-619.

1999 Helsinki Zirvesi'nde AB Türkiye'ye aday ülke statüsü tanımıştır. Bu statü ile birlikte gerek Türkiye'nin AB karşısındaki yükümlülükleri ve gerekse AB'nin Türkiye karşısındaki yükümlülükleri değişmiş ve artmıştır. Avrupa Birliği genişleme stratejisi kontrollü ve istikrarlı bir büyümeyi hedeflemektedir. Bu anlamda, AB 1992 Maastricht Anlaşması ve 1993 Kopenhag Zirvesi ile tam üyelik için gerekli şartları belirlemiştir. Maastricht sonrasında değişen AB vizyonu, anılan kriterler açısından da dönüşüm içermiştir. Ekonomik alanda "Konverjans Kriterleri" ve siyasal alanda "Kopenhag Kriterleri" adayların tam üyelik için sağlaması gereken koşulları tanımlamıştır.

Bu çalışma, aday üye statüsünde bulunan Türkiye'nin yukarıda bahsedilen kriterler açısından hangi konumda bulunduğu analizini gerçekleştirmeyi ve makro düzeyde karşılaştırmalı ekonomik açımların gerektirdikleri yapısal reformları da önererek strateji oluşturmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'nin AB karşısındaki siyasal durumu da aynı kriterler çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelenecek ve analizler dahilinde siyasal stratejiler önerilecektir.

Kopenhag Kriterleri Açısından Siyasal Göstergelerin Değerlendirilmesi

Kopenhag Kriterleri, ekonomik, siyasal ve sosyal boyutlarıyla Avrupa Birliği genişleme sürecinde kontrollü ve istikrarlı büyüme ve bütünleşmenin anahtarı olarak Maastricht anlaşması ile düzenlenmiş değerlendirme ölçütlerdir. Türkiye de aday ülke statüsünde bulunması nedeniyle aynı değerlendirmelere tabii bulunmaktadır. Bu anlamda "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 2000 Düzenli Raporu" Avrupa Komisyonu'na yayınlanmış ve Türkiye'nin üyelik vecibelerini yerine getirmesi konusunda Kopenhag Kriterleri bakımından durumunu değerlendirmeye yönelik yaklaşımlar sergilenmiştir.

Kopenhag kriterlerine uyum tüm başlıklar bakımından önemli olmakla birlikte, Kopenhag siyasal kriterlerine uyum özel bir öneme ve önceliğe sahip bulunmaktadır. Türkiye'nin ekonomik ve hukuki uyum programlarını yerine getirmiş olsa bile, siyasal kriterlere uyum sürecinde önerilenleri tamamlamamış olması halinde, adaylığın tam üyeliğe dönüşmesi konusunda açık ve net bir engel olarak müzakerelere başlanamayacağı belirtilmiş bulunmaktadır.³ Ancak diğer aday ülkeler için bu durumun net ve açık bir şekilde ifade edilmemiş olması AB'nin tarafsız ve adil bir değerlendirme yapmadığı konusunda şüpheli bir durum

³ Bkz. Avrupa Komisyonu Yayın Merkezi, **Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine 2000 Düzenli Raporu** (Brüksel: AKYM, 2000), sf.2.

yaratmaktadır. Bu konuda AB'nin diğ er bir açık ikicilik politikası da aday ÷lkelere fonların kullandırılması konusunda gör÷lmektedir. Türkiye MEDA fonlarından yararlandırılırken, diğ er 12 aday ÷lke direkt olarak Avrupa Birliđ i fonlarından yararlanmaktadır. Bu konudaki dikkat çekici durumu doğ uran husus ise mali katkıların miktarlarının karşılaşt ırılmalı olarak analiz edilmesi neticesinde ortaya çı kmaktadır. Diğ er 12 aday ÷lke ile Türkiye'nin yararlandı ğ ı miktarlar büyük oransızlıklar yansıtmaktadır. Bu iki açık durum, tam üyelik konusunda Türkiye'nin diğ er adaylarla eş it uygulamalara tabi tutulmaması neticesi, AB tarafının Türkiye'nin tam üyeliğ i konusunda iyi niyetli bir yaklaşım sergilemediğ i kanısını doğ urmaktadır. Bu anlamda Komisyon'un 2000 Düzenli Raporu'nu yukarıda belirttiğ imiz durumdan bağı msız değ erlendirmemekte yarar bulunmaktadır.

Kopenhag siyasi kriterleri "demokrasi, hukukun üst ünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların istikrarının gerçekleştirilmesi" şeklinde belirlenmiştir. Bu anlamda AB, aday ÷lkeleri iki ana baş lık altında inceleyen bir değ erlendirilmeye tabii tutarak siyasal yeterlilikleri konusunda karar vermektedir. Bu çalış mada AB'nin geliş me perspektifi açısından Türkiye'nin siyasi durumu, Kopenhag kriterleri bazında anılan baş lıklar çerçevesinde incelenecektir.

Demokrasi ve Hukukun Üst ünlüğü

Parlamentar demokrasi ve bunun iş leyişi, AB açısından adaylık öncesi süreçte dahi önemle üzerinde durulan bir değ erlendirme kriteridir. Bu açıdan Türkiye'nin, dönem dönem kesintiye uğ ramış olmakla birlikte, kuruluş undan bugüne yönetim şek li olarak parlamenter demokrasi tecrübesine sahip olması, bu ön kriteri sağ ladığ ının göstergesidir. Ancak AB, "parlamentonun yapısında değ iş iklik olmamıştır ve yetkilerine saygı gösterilmeye devam edilmektedir"⁴ ifadesi ile anılan kesintilere⁵ atıfta bulunmayı da ihmal etmemiştir.

Anayasa, hakların güvencesi olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda AB 1982 Anayasası'nı "çağ daş demokratik standartlar"a uygun bulmamaktadır. Bu konuda açık bir standartlar bütünü belirtilmemiş olmakla birlikte, Türkiye'de de benzer yorumların genel kabul görmesi, kriteri sağ lama konusunda karş ılıklı bir uzlaş ı olduğ unun göstergesidir. AB'nin özellikle insan hakları ve ifade özgürlüğü konularındaki genel yaklaşımı düşün÷ldüğ ünde, Anayasanın 2.maddesinde yer alan "insan haklarına saygılı

⁴ Bkz. a.g.e. sf.6.

⁵ Askeri müdahalelerin uluslararası siyasi ortamda olduğ u gibi ulusal düzeyde de olumsuz yansımalarının bulunduğ u geniş kabul gören bir değ erlendirmedir.

devlet” anlayışının “insan haklarına dayanan devlet” anlayışı ile yenilenmesinin, Türk toplumu için yararlı bir açılım yaratacağı kanısına varılabilir.⁶

Yargı sistemi ve kalitesi, hukukun üstünlüğünün nasıl sağlandığı ve ilgili ülke için ne derece önemli olduğu konusunda göstergeler sunmaktadır. Bu anlamda Türkiye'nin anılan kriterleri sağlayamayacak ölçüde eksiklikleri bulunduğunu belirtmekte fayda vardır. Yargı sürecinin çok uzun sürmesi ve suç-ceza adaletinin kanunların eksikliğinden ya da yenilenmemesinden kaynaklı olarak sağlanamaması, adalete olan inancı ve dolayısıyla hukukun üstünlüğü prensibini zedelemektedir. Türkiye'nin acilen bir yargı reformuna gitmesi gereği vardır; ancak bu değişim, istinaf mahkemelerinin kurulmasını ve davaların tek celsede sonuçlanmasını sağlayacak şekilde gerçekleştirilmelidir. Bunlar, gerek sistemin işleyişinin, gerekse uzmanlaşmış personelin sayısının ve kalitesinin artışı da gerektiren düzenlemelerdir.

Yolsuzluk, hukukun üstünlüğünü ve demokrasiyi zedeleyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa Birliği'nin üyeleri arasındaki eşitsizlikleri ortak bütçe ve fonlardan aktarılan mali katkılar, yardımlar ve hibeler vasıtası ile aşma konusundaki tutumu anımsandığında ise, yolsuzluğun bertaraf edilmesinin ne derece önemli olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda Türkiye'de yolsuzlukla mücadele konusunda gerekli hukuksal zemin bulunmakla birlikte, gerekli siyasal iradenin eksik olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Ayrıca sistemin kendi içindeki denetim ve kontrol mekanizmalarının denetlenmesi hususunda yasal yeterlik bulunmamaktadır. Türkiye, bu konudaki gerekli kriteri sağlamaktan uzaktadır. Bu konuda Türkiye'nin atacağı adımlar, gerek ekonomik kriterlerin ve gerekse siyasal kriterlerin sağlanmasını da büyük oranda gerçekleştirecektir. Bu bakımdan şeffaflık Türkiye'nin bu konudaki gelişiminin anahtarı olacaktır.

Milli Güvenlik Kurulu, Anayasanın 118.maddesi ile kurulan yasal bir organ olmasına karşın, sivil otoritelerin yanında askeri otoriteleri de barındırması ve kararlarının Bakanlar Kurulunca öncelikle dikkate alınması nedeni ile AB tarafından ayrı bir dikkatle irdelenmektedir. Esasen pek çok AB üyesi ülkede de benzer nitelikli kurumlar bulunmasına ve benzer işlevler üstlenmelerine karşın, AB'de, “Kurul'un görüşlerinin pratikte hükümetçe oynanan rolü ciddi şekilde sınırladığı; savunma ve güvenlik konularında Parlamento'ya karşı pek az sorumlu olduğu” görüşleri mevcuttur. Bu durumun da siyasal kriterleri sağlama konusunda bir engel yarattığı düşünülmektedir. Ancak Türkiye'nin güvenlik önceliklerini göz ardı ederek

⁶ İnsan haklarına saygılı ve/veya dayanan devlet konusunda genel bir değerlendirme ve görüşle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Özbudun, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku** (Ankara: Yetkin Yayınları, 1995), sf.74; Tanör, Bülent., **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri** (İstanbul: AFA Yayıncılık, 1996), sf.287-292.

ulusal güvenliğini zedeleyecek girişimlerle kriter sağlama çabası içinde olması da beklenemez; üstelik Milli Güvenlik Kurulu anayasal bir kuruluştur ve ulusal güvenlikle ilgili alanlarda bir “danışma organı” niteliğindedir.

İnsan Hakları ve Azınlıklara Saygı

Ölüm cezası, AB'nin kabul etmediğini ve edemeyeceğini ısrarla belirttiği bir konudur. Bugün hiçbir AB üyesi ülkede ölüm cezası bulunmamaktadır. Türkiye ölüm cezasına yasalarında yer vermekle birlikte, fiilen bir moratoryum uygulamaktadır. Esasen bu konudaki tavrını 1984'den bu yana moratoryum uygulayarak fiilen ortaya koymuş bulunan Türkiye'nin bu uygulamasını hukuki zemine de taşıması daha uygun olacaktır. Böylece Türkiye hem sağlayamadığı bu kriteri sağlar konuma geçecek, hem de uygulamalarını yasallaştırmış olacaktır.

İşkence ve kötü muamele, hiçbir şekilde ne AB, ne de Türkiye tarafından ılımlı karşılanması mümkün olmayan bir uygulamadır. Türkiye de, AB gibi, çeşitli ortamlarda anılan görüşünü belirtmiştir. Ancak işkence ve kötü muameleyi engellemek konusunda gerekli tedbirlerin tamamının alınmadığı da ortadadır. Bu anlamda Türkiye, duruşma öncesi gözaltı sürecinde ve sorgu esnasında avukatının da bulunmasını garanti altına alacak gerekli hukuki düzenlemeleri gerçekleştirmeli ve etkin şekilde uygulamaya aktaracak kararlılığı göstermelidir. Türkiye'nin işkence ve kötü muamele konusundaki kriterleri sağlaması, yasal düzenlemeler kadar personel ile de direkt ilgili olduğundan, Türkiye ikisini birbirinden bağımsız düşünmeden ilerlemelidir.

Cezaevi koşulları, insan hakları açısından değerlendirilmektedir. Bu anlamda Türkiye'de cezaevi koşullarının yetersizliği ve F tipi olarak adlandırılan yeni bir tip cezaevi sistemine geçilmekte olduğu da bilinmektedir. Anılan durum Türkiye'nin gerekli koşulları sağlama konusunda çaba harcadığının önemli bir göstergesidir. Tutuklu sayısının AB tarafından oldukça yüksek bulunduğu evvelce dikkat çekilmiş olduğundan, hükümetin şartlı salıverme yasasını devreye alarak bu olumsuz durumu bertaraf etmeye çalıştığı açıkça görülmektedir. Bu anlamda, oluşan yeni durumun, tutuklu sayısında göreceli bir azalmayı getirmekle birlikte, daha büyük suçlara zemin hazırlayacağı, yeni suçlar ve suçlular yaratacağı ortadadır. Türkiye, bir konudaki olumsuzluğu gidererek kriteri sağlamaya çalışırken diğer konudaki olumlu durumu korumaya dikkat etmelidir.

Ifade özgürlüğü, AB tarafından temel ve vazgeçilemez insan haklarından kabul edilmektedir. Bu bakımdan AB'nin Türkiye'nin durumuna bakışı evrensel standartlar yanında, kendi uygulamalarındaki esneklikler penceresinden de gerçekleşmektedir. Üstelik siyasal ifade özgürlüğü AB için

daha belirgin bir ölçüt olarak öne çıkmaktadır. Hal böyle olunca değer yargılarındaki farklılıklar daha belirgin eleştirilere yol açmaktadır. Türkiye, Anayasa'sının 25., 26. 66., ve 67.maddelerinde gerek ifade özgürlüğünü ve gerekse siyasal faaliyetlerde bulunma hakkını garantiye almıştır. Anayasanın kendine yönelik tehditler karşısında kendisini koruyacak mekanizmaları da içermesi oldukça doğaldır. Bu anlamda, Anayasal düzeni değiştirmeye ve yıkmaya yönelik faaliyetlerin “siyasal alandaki ifade özgürlüğü” ya da “düşünce özgürlüğü” kapsamında değerlendirilerek tolere edilmesi düşünülemez. Bu konu gelişmiş Batı devletlerinde de belirttiğimiz kapsamda değerlendirilmektedir.

Ifade özgürlüğü kapsamındaki değerlendirmelerde Komisyonun “Türk mahkemeleri, özellikle Kürt kökenli nüfusun durumu ile ilgili olarak, devletin kabul etmediği görüşlerin ifade edilmesini kısıtlamaya devam ediyorlar” şeklindeki yorumu da oldukça dikkatli bir incelemeyi gerektirmektedir. Bu yorumda ifade özgürlüğü konusundaki değerlendirmeden çok daha dikkat çekici olan Türk yargısının bağımsızlığı konusundaki olumsuz ifadedir. Anayasa, yargı yetkisini 9.madde ile belirlemiş ve Üçüncü Kısım, Üçüncü bölüm ile de düzenlemiştir. Buna göre, yargı yetkisi Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır. Hakimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler.⁷ Bu konuda yasaların gereği bağımsız mahkemelerce yerine getirilmektedir. Komisyon Raporunda bunun farkında değilmişçesine ve Türk adaletini yargılar bir ifade kullanılmış olması oldukça vahimdir.

Yukarıda belirtilen nedenlerle Türkiye'nin bu konudaki gerekli ölçütleri sağlayamadığı ileri sürülmektedir. Ancak AB'nin Türkiye'ye anılan çerçevede gerekli kriterleri sağlamadığını ileri sürmesi, kanımızca evvelce bahsettiğimiz “ikicilik politikası” ile yakından ilgilidir. Bu bakımdan Türkiye'nin ifade özgürlüğü ile ilgili gereklilikleri sağladığını ancak bunun AB tarafından ne derece tarafsız değerlendirildiğinin bilinmediğini belirtmek yerinde bir yaklaşım olacaktır.

Yazılı ve görsel basın, temel hak ve özgürlükler kapsamında basın hürriyeti çerçevesinde değerlendirilmektedir. Anayasa ve yasalarca belirlenmiş kurallar dahilinde basın ve yayım serbestisi Anayasa tarafından da ayrıca güvence altına alınmıştır. Kurallara uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımlar da kanunlarda açıkça belirtilmiştir. Bu anlamda Komisyon'un işaret ettiği belli kişiler için de aynı genel kurallar geçerlidir.⁸

⁷ Bkz. T.C. Anayasası, Madde 138, Fıkra 1.

⁸ Özellikle Türk Ceza Kanunu'nun 312.maddesi ile ilgili olarak Akın Birdal, Necmettin Erbakan gibi isimlerin yargılanarak hüküm giymiş olduklarının yanı sıra, tutuklu bulunan gazeteciler olduğu da belirtilmiştir. Ancak eşitlik ilkesi gereği kanun ve kurallar herkes için geçerlidir, ayrıcalık tanınamaz. Bkz., Avrupa Komisyonu Yayın Merkezi, **Türkiye'nin....** sf.9-10.

Bu anlamda AB kanuna aykırı hareketler durumunda uygulanan yaptırımları her ne kadar “düşünce ve ifade özgürlüğüne müdahale” olarak değerlendirmekteseyse de, Türkiye’nin gerekli kriteri sağlayamadığını söylemek doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

Örgütlenme ve toplanma özgürlüğü, insan hakları kapsamında ele alınmaktadır. Bu konuda Türk yasalarında bulunan Sivil Toplum Kuruluşları’nın (STK) faaliyetleriyle ilgili düzenlemeler AB tarafından açıkça eleştirilmektedir. Özellikle uluslararası ölçekteki STK işbirliklerinin Bakanlar Kurulu onayına bağlı olması hoş karşılanmamaktadır. Ancak gerek anılan işbirliği istekleri ve gerekse örgütlenme ve toplanma konusundaki deneyimlerle ilgili olarak AB Komisyonu’nun, özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Nevruz kutlamaları gibi, belirli bir kesime yönelik çalışmalar yapılması üzerinde durmakta olduğu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Türkiye’nin kriteri sağlamadığı görüşünün ne derece samimi olduğu tartışmalıdır. Kaldı ki STK’ların “yardım”ları ya da “işbirlikleri”nin hangi ülkede olursa olsun, ülkenin kurumsal kimliğine yönelik tehdit ya da propaganda içerip içermeyeceğinin denetimsiz bırakılması olası değildir.⁹ Bu bağlamda Türkiye’nin kriterleri sağladığı ancak bunun AB’nin yorumladığı şekilde olmadığı en uygun yorum olacaktır.

Din ve vicdan hürriyeti, temel hak ve özgürlüklerin vazgeçilemez unsurudur. Türkiye, Anayasa’nın 18.maddesi ile din ve vicdan hürriyeti ile ibadet özgürlüğünü garanti altına almıştır ve belirlenmiş kriterleri sağlamaktadır.

Azınlık hakları ve azınlık haklarının korunması, azınlıklara saygı kapsamında değerlendirilmektedir. Türkiye Lozan Anlaşması ile azınlıklarını belirlemiş ve tanımıştır. Buna göre Musevi Yahudiler, Ortadoks Ermeniler ve Ortadoks Rumlar olarak belirlenmiş üç grup, Türkiye’nin tanıyıp benimsediği dine dayalı azınlık tanımlamasını da göstermektedir. Türkiye bu gruplara karşı yükümlülüklerini yerine getirmekte ve kriteri böylece sağlamaktadır. Ancak Avrupa Birliği, sürekli olarak artan bir ivme ile Kürt kökenli Türk vatandaşlarının da “Kürt azınlık” olarak tanınması gerektiğini ileri sürmektedir. Türkiye’de 28 farklı etnik kökenden oluşan bir toplum bulunduğu gibi, zaten Türkiye’nin azınlık tanımlamasında etnik köken de bulunmamaktadır. Belirtilen tavır samimiyet ve iyi niyetten uzaktır.

⁹ Türkiye bu konuda yakın geçmişinde önemli tecrübeler edinmiştir. Huzur Operasyonu çerçevesinde Kuzey Irak’a Sivil Toplum Kuruluşları (STK) tarafından insani yardım yapılması kararı ile başlayan süreçte, 1990 sonrasında Türkiye’nin ulusal güvenliğini tehdit eden durumların oluşmasına neden olan gelişmeler bulunmaktadır. Bu konudaki ayrıntılı bilgi için bkz., Özdağ, Ümit., **Türkiye, Kuzey Irak ve PKK: Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi** (Ankara: ASAM Yayınları, 1999), sf.122 & sf.68-70.

Bu anlamda AB'nin "ikicilik" politikası çerçevesinde hareket ettiğini özellikle vurgulamak yerinde olacaktır. Zira bugün AB üyesi olan Yunanistan'ın Batı Trakya Türk Azınlığı'nı tanımış olmasına karşın, uygulamadaki eksiklikleri AB tarafından göz ardı edilmektedir. AB'nin üye devletlerin uygulamalarını yok sayarak aday devletlere bu konuda yoruma açık kriterler getirmesi dürüst bir yaklaşım değildir.

Sosyal ve kültürel haklar, Türkiye'de serbestçe kullanılmaktadır. Türkiye'nin resmi dili ve eğitim dili Türkçe'dir. Ancak bu durum, vatandaşların günlük yaşamlarında farklı dil, lehçe ve ağızların serbest kullanılmasına engel oluşturmaz. Elbette bu serbesti bölücü ya da ayrılıkçı amaçlar için kullanılamaz.

Anılan nedenlerden ötürü Türkiye'nin bu konuda AB'nin yorumladığı kriterleri sağlaması ancak belirtilen azınlıkların tanınması ile mümkün görünmektedir. Böyle bir hususun Türkiye'nin devlet bütünlüğünü doğrudan tehdit etmesi ise, beklenen davranış kalıplarının Türkiye tarafından asla yerine getirilemeyecek olmasının nedenidir. Bu bağlamda Türkiye'nin tüm kriterleri sağlaması durumunda dahi bunu AB'nin istediği şekilde sağlamayacağı açıktır.

Konverjans (Yakınlaştırma) Kriterleri Açısından Makro Göstergelerin Değerlendirilmesi

AB için üye devletlerin yüksek derecede bir sürdürülebilir birleşme sağlamadaki başarıları büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan, AB'ye aday ülkelerin uyması gereken ekonomik kriterler Maastricht Antlaşması ve Kopenhag Zirvesi ile belirlenmiştir. Kopenhag Kriterleri ile piyasa ekonomisinin genel işlerliğinin sağlanması aday ülkelere istenmiştir. Buna göre, aday ülkede işleyen bir pazar ekonomisinin varlığının yanı sıra, AB içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısına karşı koyma kapasitesine sahip olunması gerekmektedir. Türkiye'nin bu kriterlere uyumu aşağıda değerlendirilecektir.

İşleyen Bir Piyasa Ekonomisinin Varlığı

İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı, ticaretin ve fiyatların serbest olmasını ve icra edilebilen bir hukuki sistemin var olmasını gerektirir¹⁰. Makroekonomik istikrar, piyasa ekonomisinin performansını arttırırken, gelişmiş bir mali sektör ve piyasaya giriş ve piyasadan çıkışın serbest olması, ekonominin verimliliğini arttırır.

¹⁰ Bkz., Avrupa Komisyonu Yayın Merkezi, **Türkiye'nin...** sf.24.

İşleyen bir piyasa ekonomisinin varolabilmesi için, bir ekonomideki tüm piyasaların istikrar içinde olması gerekmektedir. Bilindiği gibi, Türkiye ekonomisi uzun yıllardır devam etmekte olan yüksek enflasyonunun bir sonucu olarak büyük bir istikrarsızlık içinde bulunmaktadır. 1999 yılının Aralık ayında hükümet, enflasyonu kalıcı bir şekilde düşürebilmek için döviz kuru temelli bir dezenflasyon programı açıklamıştır. Kur artışlarının sabitlenmesine dayanan bu programla, ekonomideki fiyatların kurlara uyum sağlaması amaçlanmıştır. Ancak, program sürecinde TL'nin aşırı değerlenmesinin sonucunda oluşan cari işlemler açığının büyümesi ve piyasalarda bu açığın kapatılabilmesine yönelik bir devalüasyon beklentisinin oluşması ekonomiyi ciddi bir krize sokmuştur ve Şubat 2001'de uygulanmakta olan dezenflasyon programı terk edilmiştir. Programın son bulması ile birlikte döviz kurları dalgalanmaya bırakılmış ve TL dolar karşısında yaklaşık %50 değer kaybetmiştir. Döviz kurlarındaki bu artışlar ithal girdi fiyatlarının ve dolayısıyla ekonomideki tüm mal fiyatlarının artmasına yol açmıştır. Diğer yandan faiz oranlarındaki artışlar reel sektörü olumsuz etkilemiş ve yaygın olarak işçi çıkarmalar başlamıştır.

Türkiye Ekonomisinde yaşanan son krizin sebebi, uygulanmakta olan dezenflasyon programının başarısızlığı olarak gözüke de, yaşanan sorunların temelinde yapısal aksaklıklar bulunmaktadır. Örneğin, yıllardır izlenen yanlış politikalar sonucunda Türkiye'nin dış borçları 102 milyar dolara, iç borçları ise 30,944 Trilyon TL'ye ulaşmıştır. Bu borçların anaparaları ve faizleri ancak tekrar borçlanarak ödenebilmektedir. Bu kısır döngünün kırılabilmesi için ciddi yapısal reformlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Yapısal reformlar içinde öncelikle ele alınması gereken alan mali sektördür. Türk Bankacılık Sektörü, kamu sektörü açıklarını finanse etmek üzere odaklanmıştır ve asli görevi olan tasarrufları üretken yatırımlara kanalize etmeyi gerçekleştirmemektedir. Bu yüzden sektörün yeniden yapılandırılması için ağır bir baskı bulunmaktadır. Bankaların faaliyetlerinin denetim altına alınabilmesi için 2000 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) kurulmuştur. Bağımsız bir kurum olan BDDK, temelde AB'ine üye ülkelerin bankacılık sisteminde uyguladıkları BASEL standartlarına uyum sağlamayı ve bu kapsamda bankaların muhasebe ve açıklama standartlarını, sermaye yeterliliği kurallarını ve kur riski düzenlemesi ile ilgili uygulamalarını düzenlemeyi amaçlamaktadır.¹¹ Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde yaşanan krizlerde Bankacılık sektörünün karşılaştıkları ve yol açtıkları problemler, BDDK'nın sorunların çözümünde henüz yetersiz kaldığını göstermiştir ve

¹¹ Bkz., Avrupa Komisyonu Yayın Merkezi, **Türkiye'nin...** sf.28.

ancak bankaların finansal yapılarının iyileştirilmesi halinde sistemin işlerliğinin sağlanacağını ortaya koymuştur.

Mali sektörde yaşanan bir diğer sorun da, bankacılık sisteminin toplam varlıklarının yaklaşık %40'ına sahip olan dört kamu bankasının (Ziraat Bankası, Halkbank, Emlakbank ve Vakıfbank) 17 Katrilyon TL'ye varan görev zararlarıdır. Bu bankaların yüksek oranlardaki borçlanma ihtiyaçları piyasaların dengeye gelmesini engellemektedir. Bu sebeple, ilk aşamada bu bankaların birleştirilerek ortak bir yönetime sahip olmaları, siyasi otoriteler tarafından müdahale edilemeyecek şekilde yeniden yapılandırılmaları ve zaman içinde bilançoları küçültülerek, tasfiye edilmeleri yeni program kapsamında amaçlanmaktadır.

Türkiye'de makroekonomik dengelerin sağlanmasının önündeki diğer bir engel kamu sektörü açıklarıdır. Kamu sektöründeki aşırı istihdam ve gereksiz masraflar kamu harcamalarının sürekli artmasına yol açmaktayken, vergi adaletsizliği ve vergi kaçırmanın yaygın olması sebebiyle kamu gelirleri yeterince arttırılamamaktadır. Kamu harcamalarının azaltılabilmesi için Kamu İktisadi Teşekküllerindeki politik işe almalar durdurulmalı, lüks harcamalar kısıtlanmalıdır. Bu alanda, bütçe dışı fonların sayısının azaltılmış olması başlangıç için önemli bir adımdır¹². Gelirlerin arttırılabilmesi için ise acil vergi reformuna gidilmelidir. Vergi tabana yayılmalı, vergi denetimleri arttırılmalı ve kayıt dışı ekonomi kontrol altına alınmalıdır.

Özelleştirme, Türkiye'deki yapısal sorunlar gündeme geldiğinde düşünülen ilk tedbirdir. Kamu İktisadi Teşekküllerinin özelleştirilmesi ile devletin ekonomiye müdahalesi azalacak ve piyasa ekonomisinin işlerliği artacak, bu kuruluşların siyasi otoritelerce politik olarak kullanılması sonucunda oluşan zararlarının bütçe üzerindeki yükü ortadan kalkacak ve bunların satılmasıyla bütçeye önemli bir gelir sağlanacaktır. Bu beklentiler doğru olmakla birlikte tam değildir. Özelleştirmenin bu olumlu yönlerinin yanı sıra, sakıncaları da bulunmaktadır. Her şeyden önce özelleştirme ile devlet tekellerinin yerini özel tekeller almamalıdır. Özelleştirme sonucuna rekabetçi bir piyasa ortamının kurulması ve geliştirilmesi, etkin kaynak dağılımının ve üretimde etkinliğin sağlanabilmesi şarttır. Ayrıca, bu kurumları satın alan özel girişimcilerin güvenilirliği kontrol edilmelidir ve özelleştirmeden sonra bu işletmelerin faaliyetlerini denetleyecek bir mekanizma kurulmalıdır. Geçmişte özelleştirilen bazı kamu bankaları yanlış yönetimler sebebiyle bir süre sonra tekrar devletleştirilmek zorunda kalmıştır ve bunun bütçe üzerindeki yükü oldukça fazladır. Son olarak

¹² Bkz., <http://www.mfa.gov.tr/Turkce/default.htm> Avrupa Birliği Ulusal Program, 2001, s.2.

ise özelleştirilen kurumların ülke ekonomisi içindeki stratejik konumu değerlendirilmelidir.

Türkiye, yaşamakta olduğu yapısal sorunlara rağmen piyasa ekonomisinin gerektirdiği serbest ticaret ortamına sahip bulunmaktadır. Ekonomide genel olarak, arz ve talep arasındaki denge piyasa güçlerinin etkileşimiyle kurulmaktadır ve mal ticareti serbesttir¹³. Ancak, devlet müdahalesinin devam ettiği bazı alanlar halen mevcuttur. Bunlar, bazı temel sanayilere girdi temin eden ve sübvansiyonlarla ayakta durabilen işletmelerdir ve kısa sürede özelleştirilmeleri gerekmektedir.

Serbest piyasa ekonomilerinin temeli olan piyasaya giriş ve çıkışların önünde kısıtlamaların olmaması koşulu da Türkiye’de tam olarak sağlanmaktadır. Ayrıca, gümrük birliği çerçevesinde malların serbest dolaşımının önünde hiçbir engel bulunmamaktadır.

Piyasa ekonomisinin işlemesi ve rekabetin sağlanması için gerekli hukuki altyapı da mevcuttur. Rekabetin korunması hakkındaki kanun 1994 yılında kabul edilerek uygulamaya konulmuştur. Kanunu uygulamakla yükümlü olan Rekabet Kurulu da 1997 yılında oluşturularak faaliyetlerine başlamıştır. Rekabet konusundaki önemli bir diğer nokta da fikri ve sınai hakların korunmasıdır. Son yıllarda bu konuda, korsan yazılımla mücadele gibi önemli adımlar atılmaktadır.

Yukarıda sıralanmış olan tüm sorunlar bir arada değerlendirildiğinde, Türkiye’nin Kopenhag kriterleri kapsamında işleyen bir piyasa ekonomisi için gerekli koşulları büyük oranda taşıdığını, ancak yapısal sorunların yarattığı makroekonomik istikrarsızlıkların bu süreci olumsuz yönde etkilediği söylenebilir.

Birlik İçindeki Rekabet Baskısı Ve Piyasa Güçleri İle Başa Çıkma Kapasitesi

Bu şartı yerine getirebilmesi için Türkiye’nin istikrarlı bir makroekonomik ortama, yeterli maddi ve beşeri sermayeye ve devlet işletmelerinin yeniden yapılandırılmasına ihtiyacı vardır¹⁴.

Genelde, bir ekonominin katılım öncesinde Birlik ile gerçekleştirdiği ekonomik entegrasyon derecesi ne kadar yüksek olursa, o ekonomi üyelik gereklerini o kadar rahat üstlenebilecektir. Türkiye’nin AB ile ticari bütünleşmesi oldukça yüksektir ve Türkiye’nin dış ticaretinde en büyük payı

¹³ Bkz., Avrupa Komisyonu Yayın Merkezi, **Türkiye’nin...** sf.27.

¹⁴ Bkz., Avrupa Komisyonu Yayın Merkezi, **Türkiye’nin...** sf.28.

%52 ile AB ülkeleri almaktadır. 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği Antlaşması ile Türkiye'nin üçüncü ülkelerden yaptığı mamul malı ithalatı AB ülkelerine kaymıştır. Bu anlamda, AB ülkeleri Gümrük Birliğinden fayda sağlamışlardır. Ancak, Türkiye açısından bakıldığında ise Türkiye'nin ihracatının aynı ölçüde arttırılamadığı ve beklenen yararların gerçekleşmediği görülmektedir.

AB, Türkiye'nin öncelikli olarak ele alması gereken konular içinde tarım reformuna yer vermektedir. Bilindiği gibi, Türkiye ve AB arasındaki gümrük birliği sadece mamul malları kapsamaktadır ve tarım ürünleri ticaretindeki kısıtlamalar sürmektedir. AB'nin uygulamakta olduğu ortak tarım politikası kapsamında AB fonlarının büyük bir bölümü tarım alanına yönlendirilmektedir. Türkiye'de tarım sektörünün GSMH içindeki payı 1960'lı yıllarda %40 iken günümüzde %15'e düşmüştür ancak, hala işgücünün yaklaşık %40'ı tarım sektöründe istihdam edilmektedir. AB, Türkiye'nin uygulamakta olduğu sübvansiyonlu kredilere son vererek doğrudan gelir desteği sistemine geçmesini önermektedir. Bu politikanın uygulanmasına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı 1 Mart 2000 tarihinde çıkartılmıştır ve pilot bölge olarak seçilen Adıyaman, Ankara, Antalya ve Trabzon illerinde uygulamalara başlanmıştır.¹⁵ Bu sistemin yaygınlaştırılabilmesi için çiftçi ve arazi kayıt sistemlerinin oluşturulması gerekmektedir.

Türkiye'nin batı kesimi ve doğu kesimi arasındaki gelişmişlik farkı oldukça yüksektir. Bugüne kadar uygulanan bölgesel eşitsizlikleri düzeltmeye yönelik politikalar başarıya ulaşmamıştır. Bu alanda, köy-kent projeleri uygulamaya konularak yeni istihdam olanakları yaratılmalıdır.

Türkiye'deki maddi ve beşeri sermaye birikimi yeterli seviyede değildir. Mevcut sermaye stokunun bir bölümünün yenilenmeye ihtiyacı vardır. Yaşanan istikrarsızlıklar ve mali sistemdeki aksaklıklar sebebiyle yatırımlar düşük seviyelerdedir. AB ile rekabet edebilen bir sanayi yapısının oluşturulabilmesi için yatırımlara daha çok kaynak ayrılmalıdır. Maddi sermayenin yanı sıra beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik politikalara da ihtiyaç duyulmaktadır. Türk nüfusunun yetersiz eğitim seviyesi Türkiye'nin uzun dönemli büyüme potansiyelinin önünde bir engel teşkil etmektedir.

Türk ekonomisinin önemli kesimleri, AB ile bir gümrük birliği içinde rekabet baskısı ve piyasa güçlerine dayanabilme yeteneğine şimdiden sahiptirler. Bu mevcut gücün ekonominin bütününe yayılabilmesi için uzun vadeli kalkınma planlarına gereksinim duyulmaktadır.

¹⁵ Bkz., <http://www.mfa.gov.tr/Turkce/default.htm> AB Ulusal Programı, 2001, s.7.

Kopenhag antlaşmasında belirlenen yukarıdaki kriterler dışında AB'ye üye devletlerin Ekonomik-Parasal Birlik içinde Euro alanına katılabilmek için yerine getirmeleri gereken ekonomik kriterler Maastricht Antlaşması ile belirlenmiştir. Konverjans kriterleri olarak anılan bu kriterler ve bunlara uyum sürecinde Türkiye'nin durumu aşağıdaki tablo yardımıyla analiz edilebilir.

Tablo 1: Konverjans Kriterleri

	ENFLASYON ORANI (%)	UZUN VADELİ FAİZ ORANI	KAMU BORÇ MİKTARI (%)	KAMU BÜTÇE AÇIĞI (%)	DÖVİZ KURLARI
Referans Değeri	3,1	7,8	60	3	
Türkiye	54,9	49,0	55	3,5	X
Belçika	2,5	5,7	116,1	-0,7	✓
Danimarka	2,3	6,2	52,6	2,8	✓
Almanya	2,5	5,6	61,1	-1,4	✓
Yunanistan	33,5	9,8	104,6	-1,8	✓
İspanya	4	6,3	63,7	-1,1	✓
Fransa	1,4	5,5	58,9	-1,8	✓
İrlanda	2,7	6,2	50,1	1,9	✓
İtalya	4,1	6,7	115,1	-1,9	✓
Lüksemburg	2,9	5,6	6,0	4,4	✓
Hollanda	4,9	5,5	62,9	1,0	✓
Avusturya	1,8	5,6	65,2	-2,1	✓
Portekiz	4,9	6,2	55,8	-2,0	✓
Finlandiya	2,7	5,9	46,6	1,9	✓
İsviçre	1,5	6,5	65,7	1,9	X
İngiltere	3,1	7,0	45,7	1,3	X
EU-15	2,3	6,1	68,1		

Kaynak: Eurostat NewsLetters, 2001 ve DİE Temel Ekonomik Göstergeler, 2000 kullanılarak hazırlanmıştır.

(1) Üye devletlerin yüksek derecede bir fiyat istikrarı sağlamaları gerekmektedir. Enflasyon oranı, en düşük enflasyona orana sahip üç üye devletin ortalama enflasyon oranını % 1.5'ten fazla aşmamalıdır¹⁶.

¹⁶ Bkz., Council & Commission of the European Communities, **Treaty on European Union N1759/60** (Luxembourg: European Documentation Center, 1992), Title 2-Article G-Article 109j.

Bu kriter için 2000 yılında hesaplanan referans değeri yaklaşık olarak %3.1'dir. Euro alanına dahil olan 11 AB üyesi ülkenin enflasyon oranı ortalaması %2.6, AB üyesi 15 ülkenin enflasyon oranı ise %2.3'tür. Türkiye'de 2000 yılında gerçekleşen 12 aylık ortalama enflasyon ise %54.9'dur. Uygulanmakta olan dezenflasyon programının durdurulmasından sonra hızla artan döviz kurları ithal girdi maliyetlerinin ve dolaylı olarak tüm mal fiyatlarının artmasına yol açmıştır. Bu sebeple 2001 yılı için enflasyon oranının daha da yüksek olması beklenmektedir. Türkiye'nin enflasyon oranı kriterini yakın bir gelecekte karşılaması mümkün görünmemektedir.

(2) Uzun vadeli faiz oranları, en düşük enflasyona sahip üç üye devletin ortalama faiz oranını % 2'den fazla aşmamalıdır.

Uzun vadeli faiz oranlarının alabileceği en yüksek değer 2000 yılı için %7,8 olarak hesaplanmıştır ancak Türkiye'de bu oran 2000 yılında ortalama %40 civarında gerçekleşmiştir. Faiz oranlarının önemli bir belirleyeni enflasyon oranı olduğundan, enflasyon oranındaki bir düşme faiz oranlarını da düşürecektir. Bu yüzden ilk iki kriterin sağlanması bir arada düşünülebilir.

(3) Üye devletlerin bütçeleri aşırı derecede açık vermemelidir. Kamu açığı GSYH'nin % 3'ünü geçmemelidir. Ancak, antlaşmanın 104c maddesi ile bu kritere bir istisna getirilmiştir. Eğer kamu açığı sürekli olarak ve önemli ölçüde azalmakta ve % 3'e yaklaşmış ise veya % 3'lük hedefin aşılması istisnai ve geçici bir durum ise ve açık % 3'e yakın ise, bu kriter yerine getirilmiş sayılacaktır.

Türkiye'de 2000 yılında oluşan kamu bütçe açığı GSYİH'nin %3,5'i seviyesindedir. Bu oran referans kritere oldukça yakındır ve kabul edilebilir bir seviyededir. Kamu kesimini disiplin altına almak için uygulanacak olan politikalarla bu oran daha da aşağıya çekilecektir. AB içinde Lüksemburg dışındaki tüm üyeler bu kriteri sağlamaktadırlar.

(4) Kamu Borç Miktarı, GSYİH'nin % 60'ını geçmemelidir.

Türkiye'de 2000 yılı için kamu borç miktarının GSYİH'ya oranı yaklaşık olarak %55'dir ve referans değerinin altında seyretmektedir. AB üyesi olan 15 ülkenin kamu borç miktarlarına bakıldığında, 8 ülkenin bu kriteri sağlayamadığı görülmektedir. Ancak, bu kriter birinci derecede önemli

olmadığı için bu ülkelerin Euro alanına katılmalarında bir sakınca görülmemiştir.

(5) Üye devletlerin para birimleri, diğer Avrupa paraları karşısında yeterince istikrarlı olmalı ve son iki yıl içinde devalüe edilmemiş olmalıdır. Üye devletler, Avrupa Para Sisteminin döviz kurları mekanizmasında öngörülen normal dalgalanma marjlarına uymalıdır.

Döviz kurlarının istikrarına bakıldığında, Türkiye'nin Şubat 2001'de döviz kurunu dalgalanmaya bırakmasıyla birlikte fiili olarak büyük oranda bir devalüasyonun ortaya çıktığı görülmektedir. Döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmalar henüz giderilememiştir ve Türkiye'nin bu kritere uyumu kısa vadede mümkün değildir.

Bir üye devletin euro bölgesine katılmasında dikkate alınacak kriterler olarak, sadece yukarıdaki maddeler düşünülmemektedir. Bunların yanı sıra, ülkenin piyasalarının entegrasyonda gösterdiği ilerleme, ödemeler dengesi durumu ve fiyat indekslerindeki gelişmeler de dikkate alınacaktır. Böylece, üye devletlerin euro bölgesine katılmadan önce yeterince yüksek derecede bir ekonomik istikrar ve konverjans sağlamış olduklarından emin olunacaktır.

Türkiye İçin Gerçekçi Bir Avrupa Birliği Stratejisi Önerisi

Türkiye, Avrupa Birliği konusundaki tercihini, 1959'da Ortaklık Başvurusu ile ortaya koymuştur. O günden bu güne gelişen bir çizgi izleyen AB-Türkiye ilişkileri, Türkiye'nin adaylık statüsüne dek uzanmıştır. Ancak gerek AB'nin bu süreçteki değişimi, gerekse uluslararası konjonktürdeki gelişmeler, aday ülkelerin tam üyelik statüsünü elde edebilmesi için gerekli pek çok kriterlerin oluşumunu da beraberinde getirmiştir. Türkiye de anılan kriterleri sağladığı takdirde adaylık statüsünden tam üyelik statüsüne geçebilecektir.

Türkiye şu anda aday statüsünde bulunan 13 ülkeden biridir. Ancak Türkiye'ye tanınan adaylık statüsü ile diğer ülkelerin adaylık statüleri arasında fark bulunmaktadır. Türkiye, 42 yıllık bir geçmişe dayana AB ilişkisi bulunmasına ve 1996 yılında diğer hiçbir aday ülkeye uygulanmayan Gümrük Birliği prosedürünü de kabul ederek uygulamaya almasına karşın, diğer 12 ülkeden daha avantajsız ve olumsuz bir konumda farklı bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Bu anlamda AB'nin Türkiye'ye yaklaşımı ve samimiyeti konusunda bazı ciddi endişeler oluşmaktadır. Anılan endişeler, Türkiye'nin sağlam ve gerçekçi değerlendirmelerle şekillendirilmiş stratejiler oluşturmasını gerektirmektedir.

Kopenhag ve Konverjans Kriterleri, her ne kadar siyasal ve ekonomik alanlar için farklı değerlendirmeler öngörse de, ülkelerin siyasetleri ve ekonomileri birbirinden bağımsız şekillenmemektedir. Karar alıcı mekanizmalar tarafından yönlendirilen siyaset ve ekonomi politikalarının başarısı, kamu yönetiminin işleyişindeki başarı ile doğru orantılıdır. Etkin bir kamu yönetimi ve denetimi ise, siyasal iradede bağımsız düşünülemez. Türkiye’de kamu yönetiminin işleyişinde aksaklıklar olduğu gibi, bundan daha da vahim olarak kamu yönetiminin denetimi açısından ciddi hukuki ve siyasi boşluklar bulunmaktadır. Türkiye’nin Kopenhag ve Konverjans kriterlerini sağlaması için, bahsedilen aksaklıkların giderilmesi zorunludur. Bu anlamda, kamu yönetiminin etkin yönetim ve denetimi sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılması öncelikli olarak gerçekleştirilmelidir.

Türkiye, kontrollü yönetim ve denetim anlayışını geliştirecek yeni politikalara da açık olmak durumundadır. Esasen bu tarz yönetimler, bugün Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere, İsveç gibi dünyanın pek çok ülkesinde başarıyla uygulanmaktadır. Literatürde kontrol ve fren mekanizması (check and balance system) olarak bilinen bu anlayış, kamu yönetimindeki iç denetim mekanizmalarının etkin işleyişi ile gerçekleşmektedir.¹⁷ Kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması esnasında Türkiye’nin kontrol ve fren mekanizmasına dayanan bir yapılandırma gerçekleştirilmesi, içinde bulunduğu pek çok siyasal, ekonomik ve sosyal sorunun üstesinden gelmesini sağlayacaktır.

Yirmibirinci yüzyılın modern devlet anlayışını oluşturan önemli kavramlardan biri şeffaflık ilkesidir. Türkiye’de devlet yapılanmasında devlet sırrı anlayışıyla getirilen gizlilik, kamu yönetiminin denetlenmesini engellemektedir. Devletlerin askeri, güvenlik sırları olması doğaldır; ancak bugün Türk kamu yönetiminde askeri ve güvenlik konularıyla hiç ilgili olmadığı halde gizlilik prensibine tabii olan alanlar bulunmaktadır. Bu durum şeffaflık ilkesi ile örtüşmeyen uygulamaları da beraberinde getirmektedir. Bahsedilen uygulamalar ise bugün Türkiye’nin içinde bulunduğu siyasal, ekonomik ve sosyal açmazları yaratan faktörlerden olduğu gibi, aynı zamanda bunların kontrolünü ve düzeltilmesini de engellemektedir. Türkiye, devlet anlayışını, şeffaflık ilkesi çerçevesinde yenilediği takdirde, kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasında izleyeceği politikaları da bütünlümlü olacaktır.

¹⁷ Bkz. Duverger, Maurice., **Siyasi Rejimler** Çev.Yaşar Gürbüz, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1966); Waltz, Kenneth N., **Foreign Policy and Democratic Politics: The American And British Experience** (Boston: Little, Brown and Company, 1967).

Sonuç

Maastricht Antlaşması ve Kopenhag Zirvesi ile belirlenen üyelik koşullarına uyum için izlenmesi gereken politikaların oluşturulabilmesi, güçlü bir siyasal iradeyi zorunlu kılmaktadır. Bu irade, hiçbir etki altında kalmadan, ülke çıkarlarını gözeterek kamu yararına ve ülke çıkarına hizmet eden kararlar alabilmelidir.

Kopenhag siyasi kriterleri “demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların istikrarının gerçekleştirilmesi” şeklinde belirlenmiştir. Bu kriterlerin hangi verilerle neye göre denetleneceği açık ve net değildir. Kopenhag siyasi kriterleri, yoruma açık farklı algılamalara müsaittir. Bu anlamda örneğin, AB'nin azınlık algılaması ile Türkiye'nin azınlık tanımlaması uyuşmamaktadır. Kaldı ki siyasal kriterlere uyum, adaylığın tam üyeliğe dönüşmesi için müzakerelere başlanmasının mutlak ön koşuludur. Üstelik “kurumların istikrarının gerçekleştirilmesi” ibaresi, istikrarsızlığın öne sürülerek, AB'nin Türkiye'nin kurumsal yapılanmasına da her an müdahalesine olanak tanımaktadır.

AB tarafından tam üyeliğin önkoşulu olarak gösterilen Konverjans ekonomik kriterlerinin sağlanması elbette Türkiye için de olumlu olacaktır. Ancak, bu koşulların sadece AB tarafından istendiği için değil, Türk halkının refahının artırılması için sağlanması gerekmektedir. İşleyen bir piyasa ekonomisinin ve rekabetçi bir sistemin bulunması her şeyden önce ülke ekonomisinin istikrara kavuşmasını ve dolaylı olarak da Türk halkının daha kaliteli mal ve hizmetlere daha ucuza sahip olabilmelerini sağlayacaktır.

AB karşısında diğer aday ülkelere tanınan haklarla eşit haklar elde etmek Türkiye'nin en doğal talebidir. Eşit ve onurlu üyelik ancak eşit ve onurlu adaylık statüsü ile sağlanabilir. Türkiye her ne şekilde olursa olsun üyeliği değil, yalnızca ve ancak eşit ve onurlu bir üyeliği kabul etmelidir.

Kaynakça

- Avrupa Komisyonu Yayın Merkezi, **Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine 2000 Düzenli Raporu** (Brüksel: AKYM, 2000)
- Council & Commission of the European Communities, **Treaty on European Union N1759/60** (Luxembourg: European Documentation Center, 1992)
- Duverger, Maurice., **Siyasi Rejimler** Çev.Yaşar Gürbüz, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1966)
- <http://www.mfa.gov.tr/Turkce/default.htm> Avrupa Birliği Ulusal Program, 2001
- İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, **Ankara Anlaşması ve Katma Protokol Metinleri ve Ekleri** (İstanbul: IKV Yayınları, 1995)
- Karluk, Rıdvan S., **Avrupa Birliği ve Türkiye** (İstanbul: Beta Basım Yayın, 1998)
- Özbudun, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku** (Ankara: Yetkin Yayınları, 1995)
- Özdağ, Ümit., **Türkiye, Kuzey Irak ve PKK: Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi** (Ankara: ASAM Yayınları, 1999)
- Tanör, Bülent., **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri** (İstanbul: AFA Yayıncılık, 1996)
- **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası** (Ankara: DEU, Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, 1993)
- Waltz, Kenneth N., **Foreign Policy and Democratic Politics: The American And British Experience** (Boston: Little, Brown and Company, 1967)